

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема: „ **Роля на личностните характеристики и социалната подкрепа при справяне в екзистенциални кризи**“
за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ в професионално направление 3.2. Психология, докторска програма „Културна и диференциална психология“

автор: Бойко Василев Панчев

научен ръководител: проф. д.пс.н. Ирина Зиновиева, СУ „Св. Климент Охридски“

рецензент: доц. д.н. Стоил Мавродиев, ЮЗУ „Неофит Рилски“

Процедура и предоставени материали

Представеният от Бойко Панчев комплект материали на хартиен носител е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за приложението му и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени, и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. На разположение на научното жури са всички необходими документи и материали. Процедурата е законосъобразна.

Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Кризите съпътстват човешкия живот и са естествена част от него. Те имат различни измерения и особености, свързани са с интрапсихични конфликти. Въпреки, че са различни по генезис, протичане и ефекти за личността, кризите обикновено се преживяват като заплашващи егото и контрола над социалното поле.

Начинът, по който управляваме кризите, как ги преодоляваме и се възстановяваме от тях, зависи от различни фактори. Личностните черти играят важна роля при определянето на това как хората се справят, преживяват и осмислят кризисни ситуации. Въпреки това, външните фактори, като социална подкрепа и функциониране на обществото, също оказват значително влияние върху този процес.

Дисертационният труд е посветен на феноменологията на една по-специфична криза – екзистенциалната. Тя се различава от останалите кризи по това, че е по-глобална, разгръща се и обхваща и въпроси, и преживявания, свързани със смисъла на живота. Това я прави много по-сложна за определяне, изследване и анализи, което е

предизвикателство пред психолозите. Именно на тези сложни и многопланови проблеми е посветен дисертационният труд на Васил Панчев.

Предметът на дисертационния труд е недостатъчно проучен в заложените параметри, което ми дава основание да оценя концепцията на труда като актуална, значима за психологичната наука и практика у нас и в чужбина.

Познаване на проблема

Докторантът демонстрира отлично познаване на основните конструкти, свързани с темата на научния труд, притежава много добра осведоменост и способност да изгражда научен текст, изразяващ се в това да анализира и обобщава литературни източници, а също така да издига хипотези и да реализира собствено изследване.

Обща характеристика и оценка на дисертационния труд

Архитектониката на дисертационния труд има класическа структура с обособени шест основни глави, обобщение, изводи, библиография, перспективи за бъдещи изследвани; общият обем е 213 страници.

Първа, втора и трета глави са посветени на теоретичния анализ и интерпретация на основните конструкти, свързани с темата.

Най-напред са разгледани основни подходи към изследването на екзистенциалните кризи, психичната устойчивост и социалната подкрепа.

След като е дефинирано понятието „екзистенциална криза“, са определени източниците и характеристиките (симптомите) на този вид кризи, дадена е класификация на видовете кризи. Очертани са трите аспекта – емоционален, когнитивен и поведенчески. Всичко това, от своя страна, е позволило да се опише феноменологията на протичането, проявленията и преживяванията на екзистенциалната криза.

Кризите са представени и в развитиен план, като са отбелязани кризата на идентичността и кризите на съответните възрасти.

Във връзка с разглежданите конструкти е и този за индивидуалната устойчивост. Приема се, че индивидуалната устойчивост се явява предиктор на позитивно психично израстване (посттравматично израстване). Интерес представляват данните относно културните различия по отношение на устойчивостта и груповата устойчивост.

Обобщени са факторите, които поддържат устойчивостта като оптимизъм, копинг-умения и др.

Логично, акцент се поставя и върху социалната подкрепа, и връзката ѝ с екзистенциалните кризи. Представени са водещи концепции и класификации. Използван е структурен подход. Разкрити са връзките между социалната подкрепа и здравето и/или болестта.

Очертани са културните различия при социалната подкрепа и устойчивостта.

В теоретичен план са осветлени и анализирани въпросите, свързани с посттравматичното израстване. Разгледана е ролята на посттравматичния стрес като възможност за личностно израстване.

Бойко Панев приема мултидисциплинарен подход при разглеждането на проблема за посттравматичното израстване, който е позволил израстването да се разгледа в различни плоскости, в т.ч. от различните психологични науки като социалната и когнитивна психология. Приведени са примери за връзка между ПТСР и ПТИ.

Проблемът за екзистенциалната криза и израстването е изследван във връзка с духовността, смисълът и осмислянето на живота, самоанализа. Тези екзистенциални измерения са подкрепени с резултати от изследване.

Друг акцент в текста е представянето на емоционалните аспекти и регулация на кризите.

Теоретичното изследване е информативно, целенасочено и логически свързано. Текстът е стегнат, докторантът прави дискусии, собствени обобщения и изводи.

Дизайнът на емпиричното изследване разкрива оригинална и добре осмислена концепция на целия труд.

Целта е формулирана прецизно и предполага изследване на връзката между комплекс от личностни характеристики и показатели за социална подкрепа със стратегиите за справяне и възможно посттравматично израстване при лица, преживели екзистенциални кризи (стр. 116). Поставените задачи са изводими от основната цел на изследването.

Издигнати са три основни хипотези, като същите са пояснени и доуточнени. Хипотезите са релевантни на концепцията и теоретичния анализ и обзор.

В Теоретичния модел са диференцирани променливите и основните връзки, които ще бъдат изследвани. Намирам представянето на този модел и онагледяването му като много добър подход.

Методите за психологично изследване са релевантни на целта, задачите и хипотезите, и включва няколко психологични скали, които са описани коректно.

Посочени са статистическите процедури и начините за обработката на данните.

В Резултатите от емпиричното изследване най-напред е представена извадката на изследваните лица по няколко диференциално-демографски характеристики.

Коректно и компетентно са представени психометричните характеристики на използваните скали, като са определени средните стойности и стандартното отклонение, и вътрешната надеждност. Резултатите са подробни и информативни, и са представени в таблици.

Направен е психологичен портрет на хората, които са преживели екзистенциални кризи, като на базата на резултатите от честотните разпределения на отговорите на въпросите от скалите са изведени редица обобщени характеристики (параграф 3). Става ясно как хората описват себе си по показатели като устойчивост, структурата на самооценката, социална подкрепа, принадлежност към групата и др. Вижда се къде са концентрирани отговорите по различните скали. Получените резултати са представени много добре.

По-нататък в теста са изведени резултатите по отношение на справянето със стреса. Тук данните са диференцирани по показателите пасивно справяне, емоционално справяне и активно справяне.

В специален параграф са отелени резултатите от справянето в екзистенциални кризи. Чрез корелационни анализи са установени връзките на личностните характеристики от конструкта „Голямата петорка“ с обобщените стилове на справяне. Показани са силите на връзките, данните са изведени и в таблици.

Установено е кои личностни характеристики са предиктори на стиловете за справяне и силата на предиктивните възможности на всяка личностна характеристика по отделно, което е още едно достойнство на труда.

Изведени са връзките между самооценката, устойчивостта и стилът на справяне.

Получени са данни относно ролята на личностните черти от „Голямата петорка“ като предиктори на стиловете за справяне.

Представени са резултати относно посттравматичното израстване. Установена е вътрешната структура на израстването чрез корелационен анализ и са проследени връзките между личностните характеристики и посттравматичното израстване.

Установени са връзките между посттравматичното израстване и социалната подкрепа, а също между израстването и стиловете на справяне.

В направената дискусия е посочено доколко и в каква степен хипотезите се потвърждават.

Обобщението показва високите аналитични способности на докторанта, който е направил качествен анализ на емпиричните данни.

Набелязани са перспективи за продължаване на настоящето изследване.

Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приемам напълно самооценката на приносите, очертани от Бойко Панчев. Те да бъдат обобщени по следния начин:

- Създадена е оригинална концепция на дисертационния труд;
- Реализирано е значимо теоретично и емпирично изследване по основните конструкти на труда;
- Създаден е собствен модел, съчетаващ изследване на връзката на личностните характеристики, социалната подкрепа и отношението към себе си с определени стратегии за справяне и наличието на посттравматично израстване.
- На базата на емпиричното изследване е изведен модел за преодоляване на кризата и посттравматичното израстване.

Теоретичните и емпиричните резултати от изследването обогатяват съществуващите знания и в същото време маркират нови изследователски ракурси и проблеми.

Приносите имат теоретична и практическа стойност, и значимост.

Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантът представя 6 публикации, които са пряко свързани с темата на дисертационния труд. От Справката – декларация се установява, че авторът има 55 точки, което покрива изпълнението на националните минимални изисквания.

Лично участие на автора

Б. Панчев е реализирал самостоятелно теоретичното и емпиричното изследване, както анализа, и интерпретациите на резултатите.

В дисертацията не се установяват данни за плагиатство.

Автореферат

Авторефератът отразява коректно основните моменти от дисертационния труд в структурно и съдържателно отношение.

Литературните източници са цитирани съобразно утвърдените за такъв научен труд стандарти; на края е представена и библиографската справка. Библиографските източници са актуални и са на кирилица, и латиница.

В стилистично отношение работата е издържана много добре.

Заключение:

Дисертационният труд отговаря на установените академични стандарти и е реализиран на много добро научно равнище. Докторантът притежава висока психологична подготовка и компетентности да проектира и провежда научно изследване, а също да интерпретира резултатите.

Всичко това ми дава основание убедено да гласувам положително за присъждането на образователната и научна степен „Доктор“ на Бойко Василев Панчев в професионално направление 3.2. Психология, докторска програма „Културна и

диференциална психология“. Препоръчвам на останалите членове на Научното жури също да гласуват положително.

Рецензент:

08.04.2024 г.

доц. д.н. Стоил Мавродиев